

20. Yüzyıl Türk Müziğine Farklı Bir İz Bırakan M. Reşat Aysu' nun Hayatı ve Bestecilik Kimliği*

The Life And Identity As A Composer Of M. Reşat Aysu Who Had A Distinct Influence On The 20th Century Turkish Music

Oktay HELVACI

G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara – TÜRKİYE, ohelvaci@gazi.edu.tr

ÖZET

Mehmet Reşat Aysu 1910 yılında Tekirdağ'da doğdu. Çok küçük yaşta anne ve babasını kaybeden bestekâr, on bir yaşında bestecilik çalışmalarına başlamıştır. Eldeki kayıtlara göre 1994 yılına kadar besteler yapmıştır. Aysu, dinamik ruhunu eserlerine de yansıtmıştır. Genellikle eserlerinin başında akorlu, trioleli ve atlamalı dinamik ve çarpıcı motif vardır. Eserlerini saz eserleri ve sözlü eserler olarak ikiye ayırdığımızda, saz eserlerinde sözlü eserlerine nazaran daha rahat, daha özgür, kendi duygu ve düşüncelerini daha iyi ifade edebilmektedir. Saz eserlerinde, batının disiplini ve dinamizmi içinde Türk Müsîkîsi ruhunu işlemiştir. Çok önemli sentezlere varmış olan Aysu, aynı zamanda besteci olarak çok özel bir yeteneğe de sahiptir. Saz eserlerinde daha başarılı olduğu için bir saz eseri bestekâridir. Aysu, bestelediği eserlerin usûllerinde genellikle Düyek ve Aksak Semâî usûlünü tercih etmiştir. Eserlerinin çoğunu (30 eser) Nihâvend makâmında bestelemiştir. Batı Müziği besteleri açısından da çeşitli tonları , fakat daha çok minör tonları tercih etmiştir. 20. Yüzyılın en iyi, bestekarlık kimliği en belirgin bestecilerinden olan M.Reşat Aysu, ardında 340 değerli eser bırakarak 14 Ekim 1999 da vefât etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Saz Semâîsi, Türk Müsîkîsi, Makam

* Araştırmadaki yöntem, bulgular ve veriler, yazarın, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen, "M. Reşat Aysu' nun Hayatı, Eserleri ve Bestecilik Kimliği" adlı yüksek lisans tezinden alınmıştır.

ABSTRACT

Mehmet Reşat Aysu was born in Tekirdag in 1910. The composer lost his mother and father while he was very young. He had started working of musical composition in 11 years old. According to latest documents, he had composed the musical composition to 1994. Aysu, his energetic spirit had reflected also his arts. Generally, the top of his arts have got impressive motif, energetic transitive, with trio and acor. When we seperated two parts his arts that instrumentals in words, the instrumental arts with regard to in words arts more relax, more free and he has conveyed own sense and ideas. Due to, his in words arts depend on words, Aysu who is composer hasn't felt very relax. He had worked Turkish Music Spirit within discipline and dynamism of west in his instrumental arts, he had got very important synthesis, original brain and talent. In order to he is much succes in his instrumental arts, he is instrumental arts composer. Aysu had generally preferred Düyek and Aksak Semai style in composing arts styles. Aysu had composed most of his arts (30arts) in Nihavend harmony. He had preferred kind of tones from West Music Composes. But he had frequently preferred minor tones. M.Reşat Aysu has clearly composer idendify who is one of the best composers in 20th century, died 14 October 1999, 340 valuable arts behind him.

Key Words: Saz Semâisi, Turkish Music, Modal

1. Giriş

Bu araştırma M. Reşat AYSU' nun hayatı ve bestecilik kimliğinin saptanması amacıyla yapılmış bir araştırmadır. Bestecinin eserleri içinden tesadüfi yöntemle seçilen on saz eseri ile on sözlü olmak üzere toplam yirmi eser, araştırmanın evren ve örneklemini oluşturmaktadır. Bunlar saz eserleri olarak; Acem-Aşîran Saz Semâisi, Cenaze Marşı, Ferahnâk Saz Semâisi, Hicâz Peşrev, Hicâz Saz Semâisi, Kafkas Dansı, Kürdî'li Hicazkâr Saz Semâisi, Muhayyer Kürdî Saz Semâisi, Nihâvend Saz Semâisi, Rast Saz Semâisi' dir. Sözlü Eserler olarakda; Bayâti Şarkı, Bûselik Şarkı, Hicâz Fantezi, Hicâz Türkü, Hüzzâm Şarkı, Mâhur Şarkı, Nihâvend Şarkı, Nikriz Şarkı, Şehnaz Bûselik Fantezi ve Tango dur.

2. M. Reşat AYSU' nun hayatı

Mehmet Reşat AYSU altı çocuklu bir ailenin beşinci çocuğu olarak 1910 yılında Tekirdağ'da doğdu. Birinci dünya savaşı yıllarında (1914) henüz dört yaşındayken bir hafta ara ile anne ve babasını kaybeden Aysu, Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgali

üzerine ailesinin bir kısmı ile birlikte İstanbul'a göç etmiş ve bir süre büyük annesi ve ağabeyinin yanında kalmıştır.

Fertlerinin tümü müzisyen olan bir aileden gelmesi, Reşat AYSU'yu musîkiye itmıştır. İlk, orta ve lise eğitimini "Darüşşafaka" lisesinde sürdürdüğü yıllarda Aysu'nun müziğe ilgisi ve yeteneği okulun musiki hocası Zekâi Dedezâde Ahmet IRSOY'un dikkatini çekmiş ve 6-7 yıllık eğitimi süresince okul korosunda başta keman icrası ve sesi olmak üzere etkinlik gösteren Aysu, Darüşşafaka Lisesinde okurken nota ve keman çalmayı kendi kendine öğrenmiştir.

1931 yılında bu okuldan mezun olarak Ankara'da açılan Ziraat Fakültesi'ne girmek üzere Ankara Gazi Orman Çiftliği'nde on ay süren stajını tamamlamıştır. Aysu, kendi kaleme aldığı otobiyografisinde; Ankara Gazi Orman Çiftliği'nde faaliyet gösteren Macar Zigan Orkestrası'ndan Çigan vâri keman çalmak gibi birçok şey öğrendiğini belirtmektedir.

1932 yılında başlayıp 1937 yılında sona eren fakülte yıllarında müziğe kemani, sesi ve orkestrasıyla büyük katkılarda bulunmuştur. Fakültede on üç kişilik bir tango orkestrası kurmuş, bu orkestrayla birçok konserler vermiş ve harçlığını temin etmiştir. Yalnızca Türk Musikisi sınırları içerisinde kalmak istemediğinden yabancı keman virtüözlerinin plaklarını dinlemek ve metotlarını çalışmak sureti ile batı tekniği ile keman çalmaya başlamıştır. Ayrıca hiç kimseden ders almadan, bu müziğin armoni, kontrpuan gibi teknik yönlerini orkestra için eserler besteleyecek düzeyde öğrenmiştir. Reşat Aysu 1945 yılında, Rakım Elkutlu ile birlikte İzmir Türk Mûsikî Cemiyetini kurmuş ve 1948 yılına kadar burada tek başına hocalık ve kurduğu büyük koroda şeflik yapmıştır. Bu koro; okuyucu ve sazandesi ile, 1949 da kurulan İzmir Radyosu'na intikal etmiştir. Aysu bu radyoda bir yıl boyunca hiç ücret almadan keman çalmıştır.

1947 yılında İzmir'de Madam Amati yönetiminde kurulan Senfoni Orkestrasında I. ve II. Keman olarak çalışmış, Beethoven, Mozart, Lizst ve Boccherini gibi bestecilerin eserlerinden derlenen konserler vermiştir. Görev nedeni ile 1952'de Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1953'de Almanya'da, 1955'de Yunanistan'da, 1960'da İsrail'de,

1957'de Kıbrıs, İsviçre ve Belçika'da bulundu. 1958'de Ege Üniversitesi'nde Türk Müziği Korosu'nu kurarak konserler verdi. 1969 yılında görev yaptığı İzmir Bornova Zirai Mücadele Enstitüsünden emekli oldu. 1984-1985'de Röntgen Mütahassısı Dr.Cemalettin Alptekin ile tanışarak muayenehanesinde "Dergâh" adlı, şairler ve bestekârlar topluluğunu kurdu ve doktorun yirmiye yakın güftesini çeşitli makamlarda besteledi.

1988 yılında Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuarı'nda görev aldığı sırada bestekâr Haşim Bey'e ait 93 sayfalık Osmanlıca yazılmış kitabı Türkçe'ye çevirdi ve Bornova Türk Musikisi Devlet Konservatuvarına hediye etti. İlki 1943 yılında bestelenen 24 Saz Semâisi, 44 Saz Eseri, 100'e yakın Tango (Akgün, 1993), Fox-Trot, Lied (Andre, 1994) ve 238'i yayımlanmış 380 bestenin; eserlerinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Mehmet Reşat Aysu 14 Ekim 1999 da vefât etmiştir.

3. M. Reşat AYSU' nun bestecilik kimliği

Aysu, ilkinin 5 Nisan 1922 de yazarak başladığı bestecilik hayatına 1932 yılında 24, 1943 yılında 28, 1944 yılında 35 eser besteleyerek devam etmiş, ölümüne kadar besteler yapmıştır. Fakat; elimizdeki kayıtlara göre 1994 yılına kadar beste yaptığını söyleyebiliyoruz. 1922 den 1944 e kadar yaptığı 88 eser göz önünde bulundurulursa çok verimli bir bestekâr olduğu görülmektedir. Bestelediği eserlerin usûllerinde daha çok Düyek ve Aksak Semâi usûlünü tercih eden Aysu, kullandığı düzümlerde de kendine özgü bir yapıyı tercih etmiştir.

"Reşat Aysu, hem Türk hem Batı Mûsikîsinin çeşitli formlarında eserler vermiş büyük bir bestekârdır. Çok parlak ve yüksek kalitede eserler vermesinde güçlü bestecilik yeteneğinin yanı sıra çok iyi nota bilmesi ve ilk kez dinlediği bir eseri hiçbir saza ihtiyaç göstermeksizin notaya alabilmesinin büyük katkısı vardır. Reşat Aysu'nun en önemli eserleri, hiç şüphesiz, bestelediği saz semâileri ve peşrevleridir. Bu eserlerin tümü, Türk Mûsikîsi usûlleri ile bestelenmiştir. Fakat melodiler alışılmışların dışındadır ve bestekârın, uzun yıllar üzerinde çalıştığı Türk ve Batı Mûsikîlerinin bir sentezidir. Reşat Aysu'nun eserlerinin ilk icrâcısı Erol Sayan'ın deyimini ile bu eserler, çağımızın

çok ilerisindedir.(Bardakçı, 1983) Gerek bilinen melodilerden bir tek motif bile taşımamaları, gerekse özellikle, dördüncü hânelerinde bestekârın tavrını tam olarak aksettiren saz semâileri, Türk Mûsikisinde ait oldukları makamlardan bestelenmişlerin içerisinde en kıymetlileridir.” ...Mesleği ile ilgili gezileri sırasında, Almanya da iken yaptığı Nihavend’i ve İspanya’da bestelediği Kürdi’li-hicazkâr bunların en tanınmışlarıdır ve orkestra ile çalınabilecek yapıdadırlar.(Bardakçı, 1983)

Aysu’nun kendine özgü; geniş yapılı melodiler, hızlı icrâ edilmesi gereken motifler, özellikle dördüncü hânelerde, Türk Müziği mensuplarınca ilk kez bu eserlerde rastlanan güç fakat güzel varyasyonlar eserlerinin genel karakterini belirlemektedir. Aysu’nun diğer bir özelliği de Türk Müziğinin genel ve geleneksel yapısının korunması ile birlikte bunun geliştirilmesinin de gerekli olduğunu düşünmesidir.

M. Reşat Aysu çeşitli formlarda pek çok eser bestelemiştir. En çok kullandığı form saz semâileridir. Reşat Aysu batı müziğinin imkanlarını Türk Müziğinin makamsal ve melodi anlayışıyla birleştirerek, yepyeni ufuklar açmış bir bestekârdır.

Saz eserlerini, batının disiplini ve dinamizmi içinde Türk Mûsikisi ruhuyla işlemiş, çok önemli sentezlere varmış, aynı zamanda besteci olarak çok özel bir yeteneğe de sahip olduğu ve eserlerinde böyle bir yeteneğin ürünleri olduğu görülmektedir.

Bestekârın kendi dinamik ruhu da eserlerinde kendini göstermektedir. Genellikle eserlerinin başında akorlu, trioleli ve atlamalı dinamik ve çarpıcı motif vardır. Eserleri zaman zaman uzun seslerle dinlendirir ve hemen arkasından icrâ güçlüğü içeren ve bir koşu niteliğindeki geçit seslerine dönüşür. Bu geçit sesleri genellikle üçlü dörtlü aralıkların nota gurupları içerisinde kendine özgü bir sıralama ile oluşturur. Bu durumu özellikle Saz Semâileri’nin dördüncü hânelerinde görmekteyiz. Aysu, genellikle en küçük nota gurupları içerisinde dahi atlamaların yer değiştirmesine dikkat ederek monotonluğu önler. Durağan seslerin arkasından gelen bu süratli yapılar, eseri sanatsal açıdan da önemli hale getirmektedir. Motifleri kendi içerisinde iki çekirdek motif olarak düşünmüş, zaman zaman her iki kısımda da aralık ses değişiklikleri yaparak kendi üslûbunu oluşturmaya çalışmıştır. Melodik yürüyüş, çeşitlemeler, çeşitlemeler arasında

bilhassa renk, ezgi daralmaları, ezgi genişlemeleri, genellikle bu çekirdek motifler içerisinde gerçekleşmiştir. Bazen ölçü sonlarındaki son sekizlik notayı öbür motife bağlanılan ve çiçeklenmiş köprüler olarak düşünmüştür.

Bestecinin sözü edilen eserleri, birçok özellikleri bakımından başka bestecilerin eserlerine benzememektedir. Türk Müsıkîsi makamlarına hâkimdir, ama geleneksel kalıpları bilhassa saz semailerinde kullanmıştır. Onun kendi müziği vardır ve onu icrâ eder. Batı müziğinin bestekarlık ilmini iyi tahlil etmiştir. Türk Müsıkîsi ise ruhunda ve kulaklarında vardır. Orijinal müzik zekası bu iki müziği çok başarılı bir şekilde birleştirmiş kendi zamanının müziğini yaratıp, gelecek için yeni fikirler ortaya koymuştur.

Verimli bir bestekar olan Aysu, 1994 yılı itibarı ile çeşitli formlarda (Koray, 1957) 340 eser bestelemiştir. Çaldığı saza olan teknik merâkı eserlerinde hissedilir. Tekniği ruhla işlemesini bilmiştir. Usûlleri kullanırken yarattığı orijinal melodiler dolayısıyla kalıplara fazla bağlı kalmamıştır. Eserlerindeki dinamizm zaten usûl kalıplarını zorlamaktadır. Sözlü eserlerinde usule ve geleneksel melodi anlayışına biraz daha riayet etmiştir.

Sözlü eserlerde ölçü tekrarları, varyant ve çeşitlemeler içerisinde dengeli bir şekilde serpiştirilmiştir. Ayrıca sekilemeleri (sekvensleri) (Akdoğan, 1996), geleneksel anlayış içerisinde kullanmıştır. Sözlü eserlerinde saz eserlerinde olduğu gibi çok yeni melodik yapılara rastlanmamaktadır (Arel,1997). Sözlü eserlerinde geçkilere fazla önem verdiğini söyleyemeyiz. Geçki, onun için bir amaç değildir. Eseri zaman zaman monotonluktan kurtaran bir araçtır. Genellikle Nihâvend makâmı kullanırken Kürdî'li Hicazkâr bir hava yaratmayı tercih etmektedir. Makamların kullanılagelmiş geçkilerinden çok, kısa süreli alterasyonlar yaratmayı dinamik eser besteleme yönünden kullanmaktadır. Sözlü eserlerinde saz eserlerinde olduğu gibi çok yeni melodik yapılara rastlanmamaktadır.

Eserin güftesinin içerisinde özgürlüğünü kaybetmiş görünmektedir. Zaten bu durumu bir dergiye yaptığı röportajda “Ben eski melodilerle içimi dökemiyorum. Bilhassa şarkılarla katiyen dökemiyorum”(Koro, 1987) diye dile getirmiştir. Bu nedenle

şairliğinin de çok iyi seviyede olduğundan söz edemeyiz. O, bir saz eserleri bestekarıdır. Melodinin içinde özgürlüğünü rahatça teneffüs etmekte, bilgisini, yaratıcı zekâsı ve duygusuyla teknik bir şekilde bir araya getirmesini bilmiştir.

Bestecinin bir çok eseri Türkiye Radyo Televizyon Kurumu repertuarına girmiş, gerek kendisi, gerekse başka müzisyenler tarafından yurt içi ve yurtdışında icrâ edilmiş olmasıyla birlikte, saz eserlerinin bir bölümü T.R.T. deki bazı radyo ve televizyon programlarında sinyal müziği olarak kullanılmıştır. Bestecinin eserleri, ülkemizdeki üniversitelerimizin Eğitim Fakültelerine bağlı Müzik Öğretmenliği programlarında ve Devlet Konservatuvarlarındaki öğretim elemanları tarafından ve daha önce değindiğimiz teknik farklılıklarla birlikte, zorluklar içerdiğinden ayrıca alışılmışın dışındaki melodi yapısı ile bunların eserlerdeki kullanımları itibariyle Türk ve Batı müziği sazlarında ileri seviyeye gelmiş öğrenciler tarafından icrâ edilmektedir.

Kaynaklar

- Akdoğu, Onur., (1996). *Türler ve Biçimler*. İzmir: Ege Üniversitesi Basım Evi
- Akgün, Fehmi., (1993). *Yıllar Boyunca Tango*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Andre , Hodeir., (1994). *Müzik Türleri ve Biçimleri*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Arel, Hüseyin Saadettin., (1997). *Prozodi Dersleri*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Bardakçı, Murad., (1983). *Türk Müsıkîsi Bestekârları Külliyyatı*. İstanbul.
- Çalışır, Feridun., (1996). *Müzik Dili Sözlüğü*. Ankara: Evrensel Müzikevi Yayınları.
- Koray, Fuad., (1957). *Müzik Formları*. İstanbul: Maarif Vekaleti Yayınları.
- Koro ., (1987). *Aylık Türk Müziği Dergisi, Sayı 1*. İstanbul.
- Yılmaz, Zeki, (1990), *Büyük Türk Müsıkîsi Ansiklopedisi*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.